

Фінанси і банківська справа

УДК 330.322:336.77:330.341.1(477)

Б.І. Пшик, В.Т. Сухаревич

Шляхи розвитку фінансово-кредитного забезпечення інноваційних процесів в Україні

Розглядаються джерела та проблеми фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності в Україні. Розроблено систему заходів щодо стимулювання діяльності фінансово-кредитних установ, спрямованої на розвиток інноваційних процесів. Запропоновано структуру механізму фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційний процес, інновація, фінансово-кредитне забезпечення.

Основною рушійною силою тривалого економічного розвитку держави є інновації. На нинішній день, у період інтеграції України у світову ринкову систему господарювання, конкурентне становище держави буде визначатися наявністю інноваційного потенціалу та ефективністю механізмів його розвитку. Ступінь та динаміка розвитку інноваційних процесів є визначальним показником економічного стану країни, здатності членів суспільства до дійсних ринкових перетворень за рахунок створення, впровадження, поширення та практичного використання нової техніки, продукції та сировини, освоєння новітніх технологічних процесів, сучасних методів організації виробництва, його матеріально-технічного забезпечення тощо.

Основною перешкодою на шляху інноваційного розвитку економіки у багатьох країнах, як правило, є хронічна нестача власних коштів у підприємств. Ця ж проблема є головним гальмуючим фактором при переході до інноваційної моделі економічного розвитку і для України, її вирішення без коштів держави, підприємств, приватних інвестиційних компаній та фондів є практично неможливим. Тому питання розвитку системи фінансово-кредитного забезпечення інноваційних проектів виступає актуальною та далеко не вирішеною проблемою в Україні.

Питання переходу України до інноваційної моделі розвитку привертає до себе дедалі більшу увагу вітчизняних науковців, політиків, представників практичного бізнесу. Ці проблеми відображено у наукових працях Й. Бажала, С. Вовканича, М. Долішнього, М. Крупки, О. Кузьміна, О. Лапко, М. Павловського, А. Пересади, І. Тивончука та ін. Стає все більш очевидним, що лише на цьому шляху національна економіка може зайняти пристойне місце в світовому ринковому середовищі. Створення належних стимулів для поширення інноваційної моделі економічної поведінки українського бізнесу стає одним із найбільш визначальних завдань економічної політики держави.

Однак питанням запровадження ефективних механізмів фінансово-кредитного забезпечення інноваційних проектів та пошуку шляхів посилення дієвості важелів державного впливу на ці процеси у дослідженнях вітчизняних науковців приділено недостатньо уваги.

© Б.І. Пшик, В.Т. Сухаревич, 2008.

Метою статті є формування рекомендацій щодо розвитку фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності в Україні та посилення стимулюючої ролі держави у розвитку цієї сфери.

Найважливішою передумовою ефективної реалізації інноваційних процесів виступає відповідне фінансово-кредитне забезпечення цієї діяльності на всіх етапах. Під фінансово-кредитним забезпеченням інноваційної діяльності слід розуміти діяльність у сфері пошуку, залучення і ефективного використання фінансових і кредитних ресурсів для реалізації інноваційного проекту на усіх його стадіях.

На початку періоду незалежності України практично єдиним джерелом фінансування науково-технічного розвитку залишалися бюджетні асигнування та кошти децентралізованих фондів цільового призначення, які формувалися за адміністративно встановленими нормативами. Однак на даний час в Україні досі не знайдено дієвих засобів адекватної заміни застарілого механізму фінансування інновацій. В умовах постійного скорочення бюджетного фінансування інноваційних заходів за рахунок державних коштів фінансуються у незначних обсягах переважно фундаментальні та довгострокові прикладні дослідження, що мають загальнонаціональне значення, а також міждержавні, загальнодержавні науково-технічні програми та проекти. Крім того, держава створює умови для фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт із різних джерел. Сьогодні в Україні основними джерелами фінансування інноваційної діяльності є: кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні та позичені кошти підприємств; ресурси фінансово-кредитних організацій (банків, інвестиційних компаній, страхових компаній, венчурних фондів та ін.); кошти фізичних осіб, а також інші джерела, які не заборонені чинним законодавством [1, с. 272].

Обсяги і структуру джерел фінансування технологічних інновацій наведено у таблиці 1.

Так, за результатами аналізу даних таблиці 1 можна стверджувати: обсяги фінансування технологічних інновацій впродовж 200-2007 рр. зросли більш ніж утричі – з 3018,8 до 10850,9 млн. грн. Найбільшу питому вагу у структурі джерел фінансування становлять власні кошти економічних суб'єктів, частка яких впродовж аналізованого періоду коливалася від 70,2 до 87,7%. Обсяги коштів державного бюджету, спрямованих в інноваційну діяльність, зросли на 99,3 млн. грн., однак їх частка у загальній структурі коливалася від 0,6% до 3%. Частка іноземних інвестицій знизилась з 8,7 до 2%. Натомість обсяги інших джерел, до складу яких входять кошти банків і небанківських фінансово-кредитних установ, зросли майже у чотири рази, а їхня частка у структурі загальної суми витрат на фінансування інноваційних проектів збільшилась на 4,3% – з 18,7 до 23%.

Таким чином, наявність дефіциту державного бюджету, фінансова слабкість та незначні обсяги власного капіталу більшості вітчизняних підприємств, відсутність мотивації у стратегічних інвесторів – усе це погіршує можливості забезпечення інноваційних процесів за допомогою зазначених джерел фінансування. Саме тому успішність економічної діяльності в інноваційній сфері останнім часом дедалі тісніше ставиться у залежність від ступеня залучення фінансових ресурсів банківських і небанківських фінансово-кредитних установ до системи фінансового забезпечення відтворювальних процесів. При цьому дуже важливо досягти стабільності і безперервності фінансово-кредитної системи, прискорити її реорганізацію з метою надійного фінансування матеріальних

Таблиця 1

Обсяги та структура джерел фінансування технологічних інновацій
впродовж 2002-2007 рр., млн. грн.*

Роки	Загальна сума витрат	у тому числі за рахунок коштів							
		власних		державного бюджету		іноземних інвесторів		інших джерел	
		сума	%	сума	%	сума	%	сума	%
2002	3013,8	2141,8	71,7	45,5	1,51	264,1	8,7	562,4	18,7
2003	3059,8	2148,4	70,2	93,0	3,0	130,0	4,2	688,4	22,6
2004	4534,6	3501,5	77,2	63,4	1,4	112,4	2,4	857,3	19,0
2005	5751,6	5045,4	87,7	28,1	0,6	157,9	2,7	520,2	9,0
2006	6161,0	5211,4	84,6	114,4	1,9	176,2	2,9	658,0	10,6
2007	10850,9	7999,6	73,7	144,8	1,3	321,8	2,0	2384,7	23,0

* За даними офіційного Інтернет-сайту Держкомстату України: www.ukrstat.gov.ua.

потоків виробництва та інноваційних процесів. Банківські та спеціалізовані фінансово-кредитні установи можуть брати більш активну участь в інноваційних процесах, спрямовуючи власну політику на якісне та своєчасне обслуговування інноваційної діяльності підприємницьких структур, використовуючи весь наявний спектр кредитно-інвестиційних операцій та послуг. Але ситуація, що склалася на нинішній день, ускладнюється певними труднощами. На даний час операції з надання фінансово-кредитних ресурсів для реалізації інноваційних проектів у вітчизняній економіці не набули поширення через наступні причини: відсутність дієвих механізмів стимулювання участі фінансово-кредитних установ у фінансуванні інноваційного бізнесу та ефективної системи відбору найбільш ефективних та конкурентноспроможних нововведень; наявність високого ступеня ризику неповернення вкладених коштів через відсутність гарантій досягнення очікуваного; тривалі, як правило, терміни фінансування; високі процентні ставки за такими кредитами та труднощі їх отримання; відсутність у більшості вітчизняних фінансово-кредитних установ досвіду фінансування інноваційної діяльності. Крім того, доцільно виділити переважно короткостроковий характер пасивів, якими розпоряджаються вітчизняні фінансово-кредитні установи, а відповідно, – зацікавленість у фінансуванні спекулятивних операцій зі швидким терміном окупності; низьку ліквідність об'єктів застави, що можуть бути передані у забезпечення інноваційного кредиту, а також відсутність такої застави у багатьох суб'єктів інноваційної діяльності; відсутність можливостей довгострокового рефінансування з боку Національного банку України [2, с. 981-982].

Водночас, це не означає, що фінансово-кредитним установам не треба приділяти належної уваги розвитку інноваційної діяльності. Разом з тим цілком очевидно, що за нинішніх економічних умов залучення цих установ до фінансово-кредитного забезпечення інноваційних процесів потребує розроблення та впровадження дійових стимулюючих заходів на державному рівні. Оскільки будь-яка діяльність у фінансово-кредитній сфері базується на аналізі, прогнозуванні та

постійному моніторингу двох взаємозв'язаних показників – дохідності й ризику, заходи щодо активізації фінансово-кредитного забезпечення інноваційної сфери мають передусім забезпечити: вищий рівень дохідності фінансування інноваційної діяльності порівняно з іншими активними операціями банків; зниження рівня ризиків від вкладень в інноваційні проекти.

Виходячи з цього заходи щодо стимулювання діяльності фінансово-кредитних установ у інноваційній сфері мають розглядатися у двох аспектах.

Перший аспект – пропозиції щодо підвищення дохідності операцій з фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності:

- звільнення від оподаткування прибутку фінансово-кредитних установ, отриманого від операцій з фінансування інноваційних проектів терміном більш як на 5 років;
- заохочення фінансово-кредитних установ до придбання акцій підприємств, які виготовляють високотехнологічну продукцію шляхом звільнення від оподаткування тієї частини прибутку, яка спрямовується на придбання акцій даних підприємств;
- диференціація діючої ставки податку на прибуток фінансово-кредитних установ залежно від напрямів використання ресурсів шляхом зниження в разі довгострокового фінансування високотехнологічних інноваційних проектів на строк від 3 до 5 років, а у випадку вкладення коштів у короткострокові (спекулятивні) операції фінансового ринку – ставка оподаткування залишається незмінною;
- зниження норм обов'язкового резервування на ресурси, що залучаються банками на термін понад 1 рік, що, з одного боку, приведе до розширення ресурсної бази для інноваційного фінансування, а з іншого, — дозволить зменшити вартість інноваційних кредитів для позичальника;
- створити систему пільгового довгострокового рефінансування Національним банком України тих комерційних банків, які активно фінансують підприємства, які реалізують високоефективні інноваційні проекти у сферах економічного розвитку, котрі мають стратегічний пріоритет з точки зору цілей державної економічної політики;
- запровадити державне відшкодування (часткове) процентних ставок за кредитами, що спрямовуються в інноваційні проекти, які реалізуються у пріоритетних галузях економіки, та передбачити відповідні обсяги відшкодування у Державному та місцевих бюджетах. При цьому отримувачі кредитів на фінансування інноваційних проектів сплачують проценти за нижчою (порівняно з ринковою) ставкою. Процентна різниця, що виникає за конкретним інноваційним кредитом, відшкодовується банку з відповідного державного (регіонального) фонду (або, наприклад, Державної інноваційної фінансово-кредитної установи);

Другий аспект – пропозиції щодо зниження ризику фінансово-кредитних установ при фінансово-кредитному забезпеченні інноваційної діяльності:

- забезпечення стабільності національної валюти на середньо – та довгостроковому інтервалах, що дасть змогу суб'єктам інноваційної діяльності (як кредиторам, так і реципієнтам) мати стійку базу для прогнозування надходжень від інноваційних вкладень впродовж тривалого часу;
- введення механізму обліку Національним банком України цінних паперів комерційних банків (векселів, облігацій), емітованих ними в рахунок сек'юритизації банківських активів, вкладених в інноваційні проекти, з дисконтною ставкою, нижчою від офіційно оголошеної НБУ;

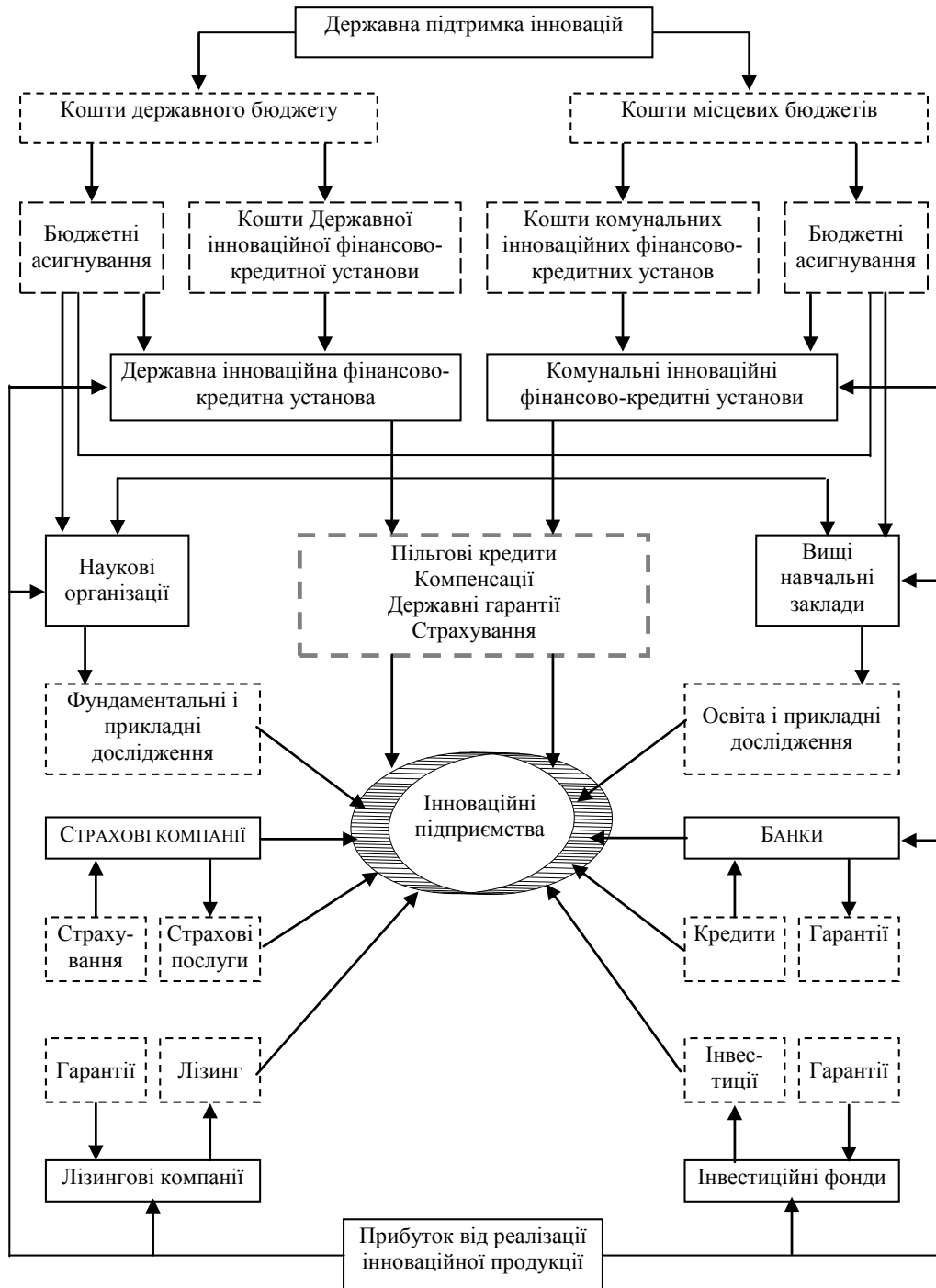

Рис. 1. Механізм фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності

- організація державного страхування інноваційних вкладень малих підприємств за рахунок спеціально створених страхових компаній, які розробляють і впроваджують високотехнологічну продукцію та діяльність яких пов'язана зі значним інвестиційним ризиком;
- надання державних гарантій за стратегічно пріоритетними напрямками інноваційного фінансування. Тут, зокрема, може бути використаний такий механізм: чим більше підприємство витратило власних ресурсів на фінансування інноваційних проєктів у попередніх періодах, тим, відповідно, більша сума довгострокового інноваційного кредиту може бути надана йому банком та гарантована державою.

Пропоновані пільгові умови з метою більш широкого залучення фінансово-кредитних установ до стимулювання інноваційної діяльності, на нашу думку, є не заходами, які ставлять їх у нерівне становище з іншими економічними суб'єктами, а необхідними передумовами активізації діяльності цих інституцій у даному напрямку.

Активну участь у фінансово-кредитному забезпеченні повинна брати і держава, особливо на регіональному рівні. Так, для здійснення фінансової підтримки місцевих інноваційних програм і проєктів можуть створюватися комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи, кошти яких формуються за рахунок відповідного місцевого бюджету вітчизняних та іноземних інвестицій, добровільних внесків, залучених від фізичних та юридичних осіб, а також інших джерел коштів відповідно до чинного законодавства України. Саме такі установи повинні здійснювати супроводження реалізації інноваційних проєктів, які фінансуються ними, та контролювати цільове використання інвестованих коштів.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок розвитку інноваційних процесів, сьогодні зумовлює об'єктивну необхідність створення та введення в дію механізму фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності, який повинен базуватися на активній участі економічних суб'єктів і широкому використанні усіх можливих джерел фінансово-кредитних ресурсів у даних процесах.

Ще одним важливим питанням фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності є оптимальний вибір та розподіл джерел фінансово-кредитних ресурсів залежно від стадії життєвого циклу інноваційної продукції (табл. 1).

Як видно з таблиці, на стадії виникнення ідеї виконуються дослідження незадоволених потреб споживачів, пошук та економічне оцінювання можливих шляхів їх задоволення. Результати дослідження на цій стадії, як правило, не дають змоги розрахувати майбутню економічну ефективність інновацій, що обумовлює доцільність прямого фінансування цих витрат за рахунок власних коштів підприємств, бюджетних асигнувань та іноземних грантів. Практична реалізація інноваційних ідей потребує фундаментальних досліджень, які проводяться науковими установами і мають значення для багатьох сфер економіки.

Такі дослідження доцільно фінансувати за рахунок цільових бюджетних асигнувань і коштів Державної інноваційної фінансово-кредитної установи у формі безпроцентних кредитів або ж їх часткової компенсації за користування банківським кредитом. З просуванням інновації до стадії прикладних досліджень і дослідно-конструкторських робіт роль застосування прямого фінансування і компенсації підвищених витрат знижується, натомість поширюються такі форми інвестування, як кредити, лізинг та приватне фінансування (емісія акцій, боргових цінних паперів тощо), тоді як на стадії виробництва інноваційної продукції ці види фінансово-кредитного забезпечення стають основними.

Таблиця 2

Розподіл джерел фінансово-кредитних ресурсів за стадіями інновації

Стадія створення інновацій та виробництва інноваційної продукції	Види фінансово-кредитного забезпечення
Виникнення ідеї	Пряме фінансування
Фундаментальні дослідження	Пряме фінансування Компенсації
Прикладні дослідження	Кредити Лізинг Приватне фінансування Компенсації
Дослідно-конструкторські роботи	Кредити Лізинг Приватне фінансування Компенсації
Виробництво	Кредити Лізинг Приватне фінансування

На нинішній день існує об'єктивна потреба розроблення та реалізації широкомасштабних інноваційних та інвестиційних програм. Однак фінансовий потенціал більшості фінансово-кредитних установ України є недостатнім для їх впровадження через недостатність власних і залучених коштів, які перебувають у їх розпорядженні. Фінансово-кредитна система України не зможе повною мірою відповідати вимогам активної взаємодії з реальним сектором економіки, якщо не буде створене відповідне економічне середовище. Своєю чергою, це потребує створення на державному рівні дієвої і цілеспрямованої стратегії фінансуванні нових технологій, реалізації можливостей банків та інших фінансово-кредитних установ у їх фінансовому забезпеченні. При цьому в економічних умовах, що склалися на нинішній день, вирішення даної проблеми вимагає комплексного підходу, який повинен враховувати інтереси держави та усіх учасників інноваційного процесу. Важливим компонентом такого підходу повинно бути посилення ролі держави в процесах консолідації приватного капіталу для реалізації значних за обсягами інноваційних проектів шляхом поєднання банківського капіталу, небанківських фінансово-кредитних установ, промислового капіталу та коштів науково-дослідних організацій через формування холдингових, фінансово-промислових груп, банківських консорціумів, венчурних фондів, а також створення сприятливих умов для їх діяльності. Саме ці компоненти й повинні виступати предметом для подальших досліджень у напрямку підвищення ролі банків у фінансуванні інноваційної діяльності.

Звичайно, наведені в статті пропозиції не охоплюють усього комплексу заходів, які мають бути спрямовані на переорієнтацію поглядів та дій економічних суб'єктів з короткострокових відносин на довгострокові суспільні та бізнесові цілі. Разом з тим практичне застосування зазначених рекомендацій сприяло б суттєвому поліпшенню інноваційного клімату за рахунок посилення, насамперед, мотиваційних тенденцій як у держави, фінансово-кредитних установ, так і на підприємствах-інноваторах.

Список використаних джерел

1. Пересада А.А., Майорова Т.В. Управління банківськими інвестиціями: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 388 с.
2. Пшик Б.І. Шляхи підвищення ролі банків у фінансуванні інноваційної діяльності // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Вип. 229: В IV т. – Т. IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 980–989.

Пшик Б.И., Сухаревич В.Т. Пути развития финансово-кредитного обеспечения инновационных процессов в Украине.

Рассматриваются источники и проблемы финансово-кредитного обеспечения инновационной деятельности в Украине. Разработана система мероприятий относительно стимулирования деятельности финансово-кредитных учреждений, направленной на развитие инновационных процессов. Предложена структура механизма финансово-кредитного обеспечения инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационный процесс, инновация, финансово-кредитное обеспечение.

Pshyk B.I., Sukharevych V.T. Ways of Development of Finance and Credit Maintenance Innovation in Ukraine.

The sources and problems of finance and credit maintenance innovation activity in Ukraine are considered. The system of measures concerning stimulation of activity of finance-credit establishments directed on the development of innovation processes. The structure of the mechanism of finance and credit maintenance of innovation of activity have been offered.

Key words: innovation process, innovation, finance and credit maintenance.

Надійшло 13.06.2008 р.

УДК 338.23:336.74(477)

О.А. Данилишин

Сучасні інструменти грошово-кредитної політики як важливий чинник забезпечення економічного зростання в Україні

Розглянуто інструменти реалізації грошово-кредитної політики в Україні та досліджено дієвість кожного з них. На основі проведеного аналізу доведена необхідність надання більш вагомого статусу ринковим механізмам монетарного впливу, зокрема операціям на відкритому ринку.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, інструменти монетарної політики, центральний банк, операції на відкритому ринку.

Головним завданням функціонування грошово-кредитної системи є розробка і реалізація певної грошово-кредитної (монетарної) політики. Позитивний вплив цієї